

Брітченко І.Г.

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВ НА РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

У статті визначено основні напрямки підвищення конкурентоспроможності банків на ринку банківських послуг України в умовах інтеграції до європейського економічного простору. Розкрито слабкі сторони та конкурентні переваги вітчизняних банків, що створюються внаслідок інтеграції до європейського економічного простору, висвітлено роль інноваційних банківських послуг для підвищення конкурентоспроможності комерційних банків і, як наслідок, всієї банківської системи України в сучасних економічних та інтеграційних умовах. Визначено напрями підвищення конкурентоспроможності комерційного банку з урахуванням наявних перешкод та шляхів їх подолання для реалізації маркетингової стратегії залучення кредитних ресурсів як ефективного інструменту для підвищення конкурентоспроможності вітчизняних банків.

Ключові слова: банківські послуги, конкурентоспроможність комерційних банків, ринок банківських послуг, інноваційні банківські послуги, маркетингові дослідження, інтегровані банківські послуги, маркетингова стратегія комерційного банку.

Постановка проблеми. Інтеграція України до європейського економічного простору приводить до посилення конкуренції на ринку капіталу та банківських послуг. Для вітчизняних комерційних банків актуальним є питання не тільки посилення конкурентоспроможності на вітчизняному ринку, а також і конкурентні виклики з боку відкритого ринку банківських послуг Європейського союзу. Ефективне підвищення конкурентоспроможності вітчизняних комерційних банків можливе виключно на науково-обґрунтованій основі з урахуванням результатів сучасних наукових досліджень в галузі банківського маркетингу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз проблем підвищення конкурентоспроможності банків на ринку банківських послуг досліджувався у працях зарубіжних науковців: Г. Бребах, С. Бутчер, Н. Вудкок, Я. Гордон, А.М. Каримський, Ф. Котлер, С. Кук, Д. Масчіандро, К. Спон, Е. Такац та інших. Значний внесок вітчизняних вчених-економістів: І.В. Алексєєв, К. Базадзе, О.Л. Білий, В.І. Варцаба, Ю.М. Галіцейська, Д. Гладких, М.І. Діба, С.І. Качмар, В.В. Корнеєв, М.О. Кузельєв, В.П. Мікловда, В.І. Міщенко, А.М. Мороз, А.В. Нікітін, Л.Д. Павленко, М. Пацера, Л.О. Попова, О.В. Радченко, М.А. Ребрик, М.І. Савлук, Р.А. Слав'юк, В.С. Стойка, З.К. Сороківська, Б. Тимонькін, Ю.С. Тисячна та інших.

Незважаючи на значну увагу як закордонних так і вітчизняних науковців, практично не приділено уваги питанню підвищення конкурентоспроможності комерційних банків в умовах інтеграції до європейського економічного простору. Науковцями розглянуто питання: методологічні аспекти конкуренції на ринку банківських послуг [1], [2], [3], особливої ролі ціноутворення на банківські послуги як головного чинника конкурентоспроможності банку [4], окремі аспекти формування інноваційних банківських продуктів [5], [6], [7], роль інвестиційної діяльності та її вплив на конкурентоспроможність банків [8], міжнародні тенденції розвитку світового ринку банківських послуг [9], [10], [11], банківська діяльність

на європейському ринку банківських послуг [12], пов'язані аспекти банківського маркетингу [13], [14] та актуальні аспекти сучасної банківської діяльності [15], [16], [17], [18].

Сучасні тенденції розвитку банківської системи України і її інтеграція до європейського економічного простору та ринку банківських послуг потребує поєднання результатів окремих теоретичних досліджень закордонних та вітчизняних науковців з прикладними дослідженнями по формуванню та просуванню інноваційних банківських послуг здатних створити конкурентні переваги для вітчизняних банків на ринку банківських послуг України.

Метою статті є обґрунтування наукових підходів щодо розробки, впровадження та просування інноваційних банківських послуг здатних суттєво підвищити конкурентоспроможність банків на ринку банківських послуг України в умовах інтеграції до європейського економічного простору.

Виклад основного матеріалу. В сучасних економічних умовах інтенсифікації інтеграційних процесів до європейського економічного простору актуальним є пошук інноваційних банківських послуг, котрі здатні докорінно підвищити конкурентоспроможність комерційних банків і, як наслідок – всієї банківської системи України. За даними Асоціації українських банків в країні функціонує понад 100 працюючих банків, у той же час банківська система європейських країн з більш потужним економічним потенціалом складає до 15 – 20 комерційних банків. Науковці і практики в галузі банківської справи визначають, що найбільш слабким місцем вітчизняних банків є їх низький рівень капіталізації [1], [2], [3]. Сучасна статистика Національного банку України засвідчує суттєве падіння обсягів кредитування як підприємств так і фізичних осіб при одночасному суттєвому зменшенні обсягів депозитів фізичних і юридичних осіб протягом 2014 року. Зміна в річному обчисленні за скоригованими щомісячними даними кредитів, наданих нефінансовим корпораціям, на кінець листопада 2014 року становила – 11.4% порівняно з –5.1% на кінець жовтня 2014 року, а кредитів, наданих домашнім господарствам, на кінець листопада 2014 року становила –15.1% порівняно з –12.7% на кінець жовтня 2014 року. Зміна в річному обчислен-

© Брітченко Ігор Геннадійович, доктор економічних наук, проф., професор кафедри фінансів і банківської справи ДВНЗ «УжНУ», e-mail: ibritchenko@gmail.com

ні за скоригованими щомісячними даними депозитів нефінансових корпорацій на кінець листопада 2014 року становила -5.8% порівняно з -4.1% на кінець жовтня 2014 року, а депозитів домашніх господарств на кінець листопада 2014 року становила -29.0% порівняно з -26.0% на кінець жовтня 2014 року, що додатково засвідчує потребу в пошуку інноваційних банківських послуг по залученню фінансових ресурсів та підвищенню капіталізації вітчизняних банків [19].

До факторів, що суттєво зменшують конкурентоспроможність вітчизняних банків на ринку банківських послуг відносять такі:

1. Капіталізація вітчизняних банків суттєво менша за капіталізацію європейських банків. За даними НБУ активи комерційних банків України на кінець 2014 р. становили 1037667,98 млн. грн. (трішки більше 61 млрд. дол. США), а власний капітал комерційних банків становив приблизно 130245 млн. грн. (приблизно 7662 млн. дол. США) [19], капіталізація європейських банків в десятки тисяч разів перевищує капіталізацію вітчизняних банків. Це в свою чергу обумовлює неможливість конкурувати при просуванні банківських продуктів з кредитування. Крім того, внаслідок таких факторів як невеликий розмір норми резервування та облікової ставки в Європі, європейські комерційні мають якісний кредитний портфель, тобто європейські банки значно більшою мірою використовують мультиплікаційний ефект, що виникає в процесі кредитування [20].

2. Вітчизняні комерційні банки не мають розгалуженої мережі філій у Європі, і не мають фінансової, організаційної, кадрової, іміджевої та інших можливостей її створення найближчим часом.

3. Вітчизняний фондовий та валютний ринок такий, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності банківської системи України, а рейтинги вітчизняних агенцій не визнаються в Європі. Біржові інструменти по залученню прямих інвестицій шляхом емісії цінних паперів на фондовому ринку України практично не працюють.

4. Клієнтською базою (клієнтелою) вітчизняної економіки виступає менш конкурентоспроможна система суспільного відтворення, котра побудована на недосконалому законодавстві (перш за все, податковому), що додатково посилюється правовим нігілізмом населення та корупційною спадщиною минулих років.

5. Високий рівень валютного, кредитного та інших ризиків, пов'язаних з веденням банківського та іншого бізнесу в Україні.

Разом з тим справедливою можна вважати позицію науковців, які серед головних факторів визначають рівень капіталізації та вартість ресурсів для комерційних банків, що в свою чергу негативно впливає на вартість банківських продуктів в Україні і обумовлює "замкнуте коло", що послаблює конкурентоспроможність банків. Для підвищення конкурентоспроможності вітчизняних банків на внутрішньому ринку банківських послуг науковцями свого часу було запропоновано інноваційні підходи по залученню фінансових ресурсів комерційних банків у вигляді так званих інтегрованих банківських послуг [7]. Суть інтегрованих банківських послуг полягає у поєднанні розрахункових та депозитних банківських продуктів

для залучення додаткових ресурсів на більш вигідних умовах як для клієнта, так і для комерційного банку. Разом з тим головним недоліком такого банківського продукту є його орієнтованість виключно на ресурси внутрішнього ринку України. Такі підходи підвищення конкурентоспроможності є недостатньо ефективними в умовах конкуренції на європейському ринку.

Можна погодитись з думкою вітчизняних науковців про те, що для ефективного функціонування комерційного банку в умовах посилення конкурентоспроможності виникають як певні загрози, так і нові можливості [5], [11] в умовах інтеграції України до європейського економічного простору. До незаперечних загроз відноситься суттєве посилення конкуренції на ринку банківських послуг.

Одночасно вітчизняні комерційні банки мають конкурентні переваги у таких напрямках:

1. Здатність сплачувати високі відсоткові ставки із залучених ресурсів, що обумовлює їх привабливість як для вітчизняних так і для європейських клієнтів.

2. Достатньо високий рівень технічних можливостей комерційних банків.

3. Наявність суспільного попиту на кредитні ресурси та передумов для рішучого реформування банківського сектору і суспільних відносин в реальному секторі економіки відповідно до європейських стандартів та принципів.

4. Високий рівень освіти та грамотності населення при одночасно низькій вартості праці банківського персоналу у порівнянні з більшістю європейських країн.

5. Значний ресурсний та економічний потенціал економіки країни для подальшого розвитку підприємницької діяльності.

При інтеграції до європейського економічного простору виникають нові можливості для подальшого розвитку ринку банківських послуг, які пов'язані з новими можливостями із залучення значних фінансових ресурсів. Провідну роль цінового фактора у конкурентоспроможності банку в достатній мірі розкрито в наукових роботах О. М. Білого [4]. Такий підхід відповідає критеріям ефективного функціонування банків в Європейському Союзі [12].

Така логіка обумовлює, що одним з можливих шляхів впровадження інноваційних банківських послуг повинно бути впровадження в практичну діяльність банків низки банківських продуктів по залученню фінансових ресурсів з європейських країн. Це залучення може відбуватися таким чином:

1. Активізація діяльності вітчизняних банків на європейському міжбанківському ринку. Суттєвою перешкодою при цьому виступає складність отримання вітчизняними банками рейтингів міжнародних рейтингових агенцій внаслідок їх високої вартості. Зазначена перешкода може бути усунута внаслідок підписання відповідних угод про взаємне визнання та ностріфікацію діяльності європейських та вітчизняних рейтингових агенцій. Безумовною передумовою для цього є перехід вітчизняних рейтингових агенцій на роботу за стандартами Європейського Союзу.

2. Залучення додаткових ресурсів шляхом безпосереднього виходу вітчизняних банків на європейські фондові біржі для залучення фінансових ресурсів

як для клієнтів банку, так і шляхом додаткової емісії власних цінних паперів банку. Головною перешкодою в реалізації даного напрямку виступає неготовність вітчизняного банківського менеджменту та власників до роботи на європейських фінансових ринках за європейськими правилами. Зазначена перешкода може бути усунута шляхом усвідомлення незаперечних переваг шляхом використання загальносвітових інструментів залучення капіталу. Свідомість в свою чергу змінить відношення менеджменту до таких підходів, або свідомий власник замінить менеджмент на той, що буде здатний ефективно працювати в умовах європейської інтеграції.

3. Створення та актуалізація діяльності альтернативних парабанківських посередницьких структур (трестові компанії, пенсійні і фінансові фонди, фінансові підрозділи великих фінансових груп, кредитні кооперативи, тощо), маючи високі європейські рейтинги та відповідне забезпечення отримають доступ до дешевих фінансових ресурсів європейських країн та розмістять їх в українських комерційних банках. Головною перешкодою при цьому виступає високий рівень ризикованості активних операцій з українськими банками. Вказані ризики можуть бути мінімізовані, або повністю зняті як традиційними інструментами мінімізації кредитних ризиків: як диверсифікація активів, страхове або заставне забезпечення, придбання привілейованих акцій чи облігацій, тощо, так і шляхом використання інноваційних банківських продуктів, притаманних суто банківській системі України як інтегровані банківські послуги [7]. При цьому останні інструменти будуть мати найбільшу економічну ефективність при практично повному уникненні кредитних та інших економічних ризиків.

4. Шляхом відкриття нових філій крупних світових банків і подальшого переливу частини їх ресурсів на вітчизняний міжбанківський ринок. Цей напрямок залучення ресурсів створить з одного боку додаткові конкурентні загрози для існуючих комерційних банків в Україні, а з іншого – практично необмежений фінансовий ресурс на внутрішньому міжбанківському ринку. Незважаючи на те, що протягом багатьох років в Україні функціонують філії іноземних банків, разом з тим світові лідери банківської справи, котрі за обсягами капіталу займають місця в першій десятці міжнародних рейтингів, поки що не прийняли рішення про відкриття філій в Україні. До загроз можна віднести наявні загальноекономічні і політичні ризики, котрі більше належать до загальнонаціональних процесів, пов'язаних з макроекономічними умовами ведення бізнесу в Україні, її місця у світових рейтингах корумпованості, відкритості та комфортності бізнес-середовища. Зазначені загрози можуть бути мінімізовані шляхом проведення реформ відповідно до стандартів Європейського Союзу, демократизацією та розбудовою громадянського суспільства в Україні.

5. Шляхом залучення міждержавних позик та позик від міжнародних фінансових установ до Національного банку України, їх подальшого перерозподілу до комерційних банків, що ефективно функціонують на ринку банківських послуг України. Головною перешкодою у такому напрямку можна віднести з одного боку - відсутність бажання у міжнародних ін-

весторів вкладати кредитні ресурси внаслідок низької довіри до України як держави, з іншого – непрозорий розподіл залучених ресурсів між вітчизняними комерційними банками. Усунення цієї перешкоди можливе виключно внаслідок активізації економічних реформ та реформування самого інституту національного банку України відповідно до європейських стандартів при оголошенні курсу на подальшу інтеграцію вітчизняної банківської системи до єдиної європейської валюти та відповідного перепідпорядкування Національному банку України. Доцільність такої інтеграції була досліджена автором у попередніх роботах.

6. Реєстрація невеликих філій, або представництв вітчизняних комерційних банків за в європейських країнах для виходу на європейський міжбанківський ринок і залучення ресурсів для вітчизняної банківської системи. Наочним прикладом реалізації зазначеної маркетингової стратегії по залученню ресурсів може слугувати відкриття в Афінах (Греція) філії російського банку "Кедр", який функціонує відповідно до одночасно отриманих ліцензій Національного банку Греції та Центрального банку Російської Федерації. Головною метою функціонування такої філії є залучення більш дешевих ресурсів з європейського до власного материнського банку. Головною перешкодою у реалізації аналогічної маркетингової стратегії є відсутність досвіду роботи вітчизняних банків за кордоном, зокрема, і на європейському ринку, в тому числі. Разом з тим, надихає передовий досвід окремих вітчизняних банків по відкриттю представництв за кордоном з обмеженим асортиментом послуг. Таким досвідом володіє Приватбанк, який відкрив свої представництва в Італії, Грузії, на Кіпрі. Незважаючи на складність реалізації такої маркетингової стратегії, важко заперечувати її перспективність, особливо для відкриття філій – представництв у тих європейських країнах, де традиційно мешкає значна кількість заробітчан з України. Подальші перспективи зняття візових перешкод для пересування громадян України до європейських країн підвищують актуальність відкриття філій вітчизняних банків для обслуговування громадян України за кордоном [21].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Подальша інтеграція України до європейського економічного простору приведе до посилення конкурентної боротьби на ринку банківських послуг України. Це обумовлює актуальність наукових досліджень, спрямованих на пошук напрямків підвищення конкурентоспроможності вітчизняних комерційних банків, що повинно ґрунтуватися на урахуванні слабких місць (загроз) так і конкурентних переваг банків на ринку банківських послуг України. Вітчизняними науковцями досліджувались різні аспекти підвищення конкурентоспроможності вітчизняних банків, разом з тим вони не враховували сучасні процеси інтеграції України до європейського економічного простору. Запропоновані в статті інноваційні напрямки підвищення конкурентоспроможності комерційних банків спрямовані на використання висвітлених переваг і мінімізацію загроз при залученні фінансових ресурсів. Подальші наукові дослідження, пов'язані з підвищенням конкурентоспроможності банків на ринку банківських послуг України в умовах інтеграції до європейського економічного простору

ру, доцільно проводити в рамках мінімізації слабких місць та при максимальному використанні зазначених у статті переваг вітчизняних комерційних банків шляхом усунення існуючих та потенційних загроз і розробки інноваційної маркетингової стратегії, що ґрунтується на науковому підході.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базадзе К. Методологічні засади та практичні аспекти оцінки конкурентоспроможності банків [Електронний ресурс] / К. Базадзе // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2013. – Вип. 1. – С. 44-53. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Sepid_2013_1_6.pdf
2. Гладких Д. Умови конкуренції на українському ринку банківських послуг [Електронний ресурс] / Д. Гладких // Вісник Національного банку України. – 2012. – № 9. – С. 9–13. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnbu_2012_9_5.pdf
3. Тимонькін Б. Конкурентні умови функціонування банку – основна запорука його успіху [Електронний ресурс] / Б. Тимонькін // Вісник Національного банку України. – 2012. – № 12. – С. 9–14. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnbu_2012_12_5.pdf
4. Білий О. Л. Методи ціноутворення на банківські послуги [Електронний ресурс] / О. Л. Білий, О. Г. Череп // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – № 4. – С. 107–110. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/frvu_2011_4_24.pdf
5. Карминский А. М. Современные тенденции банковских инноваций [Електронний ресурс] / А. М. Карминский, О. Р. Жданова // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2013. – № 2. – С. 106-118. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Mimi_2013_2_11.pdf
6. Михайлюк Г. О. Историчні передумови виникнення нетрадиційних банківських операцій та послуг [Електронний ресурс] / Г. О. Михайлюк // Актуальні проблеми держави і права. – 2010. – Вип. 56. – С. 324-330. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/apdp_2010_56_52.pdf
7. Момот О. М. Інтегровані банківські послуги та конкурентоспроможність банківської системи / Під наук. ред. І.Г. Брітченко. – Полтава: РВЦ ПУСКУ, 2008 – 315 с.
8. Качмар С. І. Банківська діяльність у сфері спільного інвестування: проблеми та напрями вдосконалення [Електронний ресурс] / С. І. Качмар // Регіональна економіка. – 2011. – № 2. – С. 122–127. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/regek_2011_2_16.pdf
9. Мещеряков А. А. Вплив іноземного капіталу на банківську систему України та шляхи підвищення конкурентоспроможності вітчизняних банків / А.А. Мещеряков // Вісник Академії митної служби України. – 2009. – № 2. – С.30–34.
10. Галіцейська Ю. М. Стан та домінуючі тенденції розвитку світової банківської системи [Електронний ресурс] / Ю. М. Галіцейська // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Економіка. – 2013. – Вип. 22. – С. 23-27. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nznuoa_2013_22_7.pdf
11. Пацера М. Міжнародна банківська конкуренція: погляд науковців [Електронний ресурс] / М. Пацера // Вісник Національного банку України. – 2013. – № 7. – С. 31–33. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnbu_2013_7_12.pdf
12. Абрамовська А. Банківська діяльність Європейського Союзу: поняття та принципи [Електронний ресурс] / А. Абрамовська // Юридичний вісник національного університету "Одеська юридична академія". – 2013. – № 4. – С. 175-179. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/urid_2013_4_31.pdf
13. Попова Л. О. Банківська конкуренція на депозитному ринку: оцінка та вплив на маркетинговий механізм / Л. О. Попова, І. Ю. Тарасов // Бізнес Інформ. – 2014. – № 8. – С. 292–297.
14. Радченко О. В. Вплив інструментів маркетингових комунікацій на показники діяльності банку / О. В. Радченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2012. – Вип. 36. – С. 214–221.
15. Сороківська З. К. Економічна сутність банківських роздрібних розрахункових послуг та їх вплив на грошовий обіг [Електронний ресурс] / З. К. Сороківська // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Економіка. – 2013. – Вип. 22. – С. 85–89. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nznuoa_2013_22_19.pdf
16. Корнеєв В. В. Банківські послуги на кредитному ринку України: оцінка використання позикових ресурсів [Електронний ресурс] / В. В. Корнеєв // Український соціум. – 2012. – № 3. – С. 97–104. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Usoc_2012_3_10.pdf
17. Радченко О. В. Вплив інструментів маркетингових комунікацій на показники діяльності банку [Електронний ресурс] / О. В. Радченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2012. – Вип. 36. – С. 214–221. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/pprsu_2012_36_27.pdf
18. Тисячна Ю. С. Сучасний стан та розвиток банківської системи України в контексті забезпечення безперервності відтворювальних процесів [Електронний ресурс] / Ю. С. Тисячна // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі. – 2012. – № 4. – С. 28–51. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eupmg_2012_4_5.pdf
19. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] // НБУ. – режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>
20. Офіційний сайт Європейського банку реконструкції та розвитку [Електронний ресурс] // ЄБРР. – режим доступу: <http://www.ebrd.com/>
21. Офіційний сайт Банку "Кедр" [Електронний ресурс] // Банк "Кедр". – Режим доступу: www.kedr.gr/ru/